

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพครูประจำการในการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชา

สำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก ในเขตจังหวัดสกลนคร

The Development of Training Curriculum in Learning Management Based on the Concept of Contemporary Learning Management that Integrates The King's Philosophy in Learning Management for Small School in Sakon Nakhon Province

เพ็ญผกา ปัญจนะ¹

รักทรัพย์ แสนสำแดง²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมและศึกษาผลของหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพครูประจำการในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชา สำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก ในเขตจังหวัดสกลนคร กลุ่มเป้าหมายเป็นครูประจำการในโรงเรียนขนาดเล็ก ในจังหวัดสกลนคร จำนวน 15 คน ใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R & D) โดยดำเนินการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม 4 ขั้นตอนคือ ขั้นที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ขั้นที่ 2 การสร้างหลักสูตร ขั้นที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร และขั้นที่ 4 การประเมินผลการปรับปรุงหลักสูตร เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ หลักสูตรฝึกอบรม แบบบันทึกการเรียนรู้ และแบบประเมินคุณภาพแผนการจัดการเรียนรู้ ที่ผ่านการหาคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญแล้ว และคณะผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า

1) ผลการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพครูประจำการในการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชา สำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก ในเขตจังหวัดสกลนคร จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ความต้องการจำเป็น การวิเคราะห์ผลการเรียนรู้ศาสตร์พระราชากับการจัดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัย และการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม มาออกแบบหลักสูตรฝึกอบรมเป็น 6 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาสาระของหลักสูตร วิธีการฝึกอบรม สื่อประกอบกรฝึกอบรม การประเมินผลหลักสูตร จากนั้น นำหลักสูตรฝึกอบรมที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินความเหมาะสมของแต่ละองค์ประกอบ มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.00 - 5.00) ถือว่าหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพครูประจำการตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชาในการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นผ่านเกณฑ์และสามารถนำไปใช้ได้

2) ผลของหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพครูประจำการในการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชา สำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก ในเขตจังหวัดสกลนคร 2 ประเด็นคือ 1) ความรู้ ความเข้าใจของครูในการออกแบบการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชา ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาจากแบบบันทึกการเรียนรู้ พบว่า สิ่งที่ผู้เข้าอบรมรู้แล้วเป็นหัวข้อของศาสตร์พระราชา เศรษฐกิจพอเพียง การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และความเข้าใจเกี่ยวกับการดำรงชีวิตในชีวิตประจำวัน เช่น พื้นฐานเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การทำงาน ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมที่มีผลมาจากความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และมีคาดหวังว่า อยากรู้ความรู้อย่างลึกซึ้งในเรื่องศาสตร์พระราชาและ

สามารถนำไปบูรณาการใช้กับบริบทของชุมชน แนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยบูรณาการศาสตร์พระราชาในการจัดการเรียนการสอนลงสู่ผู้เรียน แนวทางในการจัดการเรียนรู้และทักษะการสอนในแบบของศาสตร์พระราชา การนำหลักที่ถูกต้องมาบูรณาการให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นต้น ซึ่งหลังจากที่ผ่านการอบรมในครั้งนี้แล้ว ความรู้ ความเข้าใจของผู้เข้าอบรมมีมากขึ้นคือ ด้านความรู้เกี่ยวกับศาสตร์พระราชา ด้านการจัดทำหน่วยการเรียนรู้บูรณาการด้านการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ 2) คุณภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ที่ครูพัฒนาขึ้นตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชาในการจัดการเรียนรู้ จากการจัดอบรมตามหลักสูตรฝึกอบรมที่คณะผู้วิจัยพัฒนาขึ้นนี้ ทั้งหมด 15 แผนการจัดการเรียนรู้ ยังไม่ผ่านตามเกณฑ์การประเมินจากแบบประเมินคุณภาพของแผนการจัดการเรียนรู้

คำสำคัญ: การบูรณาการศาสตร์พระราชา, แนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัย, หลักสูตรฝึกอบรม

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาการประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ABSTRACT

The purposes of this research were to develop the training curriculum and to study the effects of training curriculum in learning management for enhancing quality of teacher through contemporary learning Integrated the King's Philosophy for small school in Sakon Nakhon province. The target group was 15 teachers in the small school in Sakon Nakhon province. The researchers used Research and Development by the proceeded to develop a training curriculum in 4 steps, step 1: Study the basic data, step 2: Creating curriculum, step 3: testing the curriculum, and step 4: Assessing the curriculum adaptation. The research tools were training curriculum, learning log, and the quality of lesson plans assessment form. The researchers analyzed the data by using average (Mean), standard deviation (S.D.) and qualitative data analysis.

The findings were as follows:

1. The results of the development of training curriculum in learning management based on the concept of contemporary learning management that Integrates the King's Philosophy in learning management for small school in Sakon Nakhon Province, from the study of data, necessary needs, results of The King's Philosophy learning and contemporary learning management, and training curriculum development. The training curriculum was designed to 6 elements: the principle of curriculum, the objective of curriculum, the contents of curriculum, training method, and curriculum assessment. Later, the researchers handed in the developed training curriculum to experts to assess the suitability of each element. The suitability was assessed to be "Agree" and "Strongly Agree" levels (Average 4.00-5.00). It meant Training Curriculum for Enhancing Quality of Teacher through Contemporary Learning Integrated the King's Philosophy in Learning Management could be used.

2. The result of training curriculum in learning management based on the concept of contemporary learning management that Integrates the King's Philosophy in learning management for small school in Sakon Nakhon Province was reported in 2 points: 1) Knowledge and understanding of teachers in Contemporary Learning Integrated The King's Philosophy analyzed contents from learning log. To sum up, the things that trainee had known were the King's Philosophy, sufficient economy, Student-Centered learning and understanding of living such as, occupational fundamental, working, self-responsibility that affected from understanding about Sufficient Economy principle Moreover, the trainees also would like to know more about the King's Philosophy and how to integrate into the context of community, the principle of Contemporary Learning Integrated The King's Philosophy in Learning Management with students, learning method and instruction as the King's Philosophy, how to apply the accurate principle to be integrated for the most efficiency, etc. After training, the trainees had more understanding as a summary: knowledge about King's Philosophy, making of the integrated lesson plan, and writing lesson plans. 2) The quality of lesson plans that the teacher had developed through Contemporary Learning Integrated The King's Philosophy in Learning Management. After the workshop, there were 15 lesson plans, but there was no lesson plan to pass the criteria.

Keywords: Integrated The King's Philosophy, Contemporary in the learning management, Training Curriculum

บทนำ

สถานการณ์โรงเรียนขนาดเล็กในประเทศไทยที่ผ่านมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ได้กำหนดให้โรงเรียนที่มีนักเรียนน้อยกว่า 120 คน ถือว่ามีสถานะเป็น “โรงเรียนขนาดเล็ก” ซึ่งจากนิยามดังกล่าวพบว่าโรงเรียนขนาดเล็กในประเทศไทยมากถึง 15,224 แห่ง จากโรงเรียนทั้งหมด 30,977 แห่งทั่วประเทศ หรือคิดเป็นร้อยละ 501 ของโรงเรียนทั้งหมด และมีแนวโน้มที่โรงเรียนขนาดเล็กจะมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นในอนาคต ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากอัตราการเกิดของประชากรไทยที่ลดต่ำลงอย่างต่อเนื่อง โดยจากสถิติ พบว่า ในปี 2555 ประชากรไทย มีบุตรเฉลี่ยประมาณ 1.6 คน (Pramote and Patama, 2012 อ้างถึงใน TDRI., 2558) ซึ่งลดลงจากปี 2536 ที่ประชากรจะมีบุตรเฉลี่ยประมาณ 6 คน จากเหตุผลดังที่ได้กล่าวมาทำให้นักเรียนในประเทศไทยมีจำนวนลดลงตามไปด้วย จากเดิมที่มีมากถึง 8.8 ล้านคนในปี 2536 เหลือเพียง 7.2 ล้านคนในปี 2556 ผลที่ตามมาคือจำนวนโรงเรียนขนาดเล็กที่มีเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจากเดิม 10,887 แห่งในปี 2536 เป็น 15,386 แห่งในปี 2556 และจากประมาณการจำนวนนักเรียน และจำนวนโรงเรียนขนาดเล็ก ในปี 2557 ถึงปี 2577 โดยใช้แบบจำลองพยากรณ์ Enrolment Rate จาก International Futures และใช้ข้อมูลจำนวนประชากรไทยอายุระหว่าง 5-15 ปี จาก United Nations Department of Economic and Social Affairs ซึ่งคาดการณ์ว่าในปี 2577 จะมีจำนวนนักเรียนลดลงเหลือเพียง 5.6 ล้านคน และมีจำนวนโรงเรียนขนาดเล็กเพิ่มขึ้นเป็น 19,427 แห่ง ด้วยเหตุนี้ ประเทศไทยจึงควรมีมาตรการ หรือแนวทางรับมือกับการเพิ่มขึ้นของโรงเรียนขนาดเล็กอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อป้องกันความสูญเสียที่จะเกิดขึ้นกับระบบการศึกษาไทยในอนาคต (TDRI., 2558)

เมื่อพิจารณาจากสาเหตุของการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กไม่ได้ผล พบว่า สาเหตุที่ทำให้โรงเรียนขนาดเล็กมีผลการเรียนตามหลังเด็กในโรงเรียนอื่น ซึ่งสรุปได้ว่า 1) การให้บริการของศูนย์เด็กก่อนวัยเรียนในชนบทยังไม่มีคุณภาพเพียงพอส่งผลให้นักเรียนในชนบทจำนวนมากไม่ได้รับการดูแลและได้รับการกระตุ้นการเรียนรู้ที่เหมาะสมเพื่อให้เด็กมีความพร้อมสำหรับเข้าโรงเรียนเมื่ออายุครบหกขวบ ยิ่งเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจไม่ดี ยิ่งจำเป็นต้องได้รับการดูแลและการกระตุ้นการเรียนรู้ เนื่องจากเด็กอาจจะไม่ได้รับการดูแลในเรื่องดังกล่าวนี้จากครอบครัว 2) โรงเรียนขนาดเล็กยากที่จะดึงดูดและรักษาครูที่มีคุณภาพ โรงเรียนเหล่านี้มีการขาดแคลนครูเรื้อรัง และครูบางส่วนที่มีอยู่นั้นก็ไม่มีคุณสมบัติเทียบเท่ากับครูในโรงเรียนที่มีคุณภาพสูงแห่งอื่นในประเทศ และผลการศึกษาดังกล่าว ได้เสนอแนะเกี่ยวกับการส่งเสริมการศึกษาที่มีคุณภาพแก่ครอบครัวยากจนไว้คือการส่งเสริมให้เด็กมีความพร้อมสำหรับการเข้าโรงเรียนเมื่ออายุ 6 ขวบ และประเทศไทยเผชิญกับความท้าทายเฉพาะตัวเรื่องคือ จำนวนโรงเรียนขนาดเล็กที่เพิ่มขึ้น เป็นหัวใจของปัญหาการขาดแคลนครู ซึ่งประเทศไทยไม่ได้ขาดแคลนครู แต่ปัญหาคือการที่จะนำครูไปสอนในโรงเรียนขนาดเล็ก (Lars Sondergaard and Dilaka Lathapipat, 2560 อ้างถึงใน ธนาคารโลก, 2559) ด้วยเหตุนี้ ธนาคารโลก (2559) จึงได้เสนอแนะแนวทางในการพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อให้มีการศึกษาที่มีคุณภาพสำหรับเด็กทุกคนไว้ว่า 1) ลดจำนวนโรงเรียนขนาดเล็กซึ่งค่าใช้จ่ายสูงและคุณภาพการเรียนการสอนไม่ได้มาตรฐาน โดยการจัดรูปแบบเครือข่ายโรงเรียนใหม่ โรงเรียนมีขนาดใหญ่ขึ้นและมีทรัพยากรเพื่อการศึกษาอย่างเพียงพอ 2) เพิ่มงบประมาณให้โรงเรียนขนาดเล็กที่ยังคงต้องอยู่ในพื้นที่ๆ ห่างไกล 3) ฝึกอบรมและเพิ่มแรงจูงใจในการดึงดูดครูที่มีคุณภาพให้มาสอนที่โรงเรียนในเครือข่าย หรือโรงเรียนขนาดเล็กที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ห่างไกล 4) เพิ่มอำนาจการบริหารจัดการบุคลากรแก่โรงเรียน เนื่องจากครูใหญ่เป็นผู้รู้ดีที่สุสุดว่าโรงเรียนต้องการบุคลากรประเภทใด 5) เพิ่มประสิทธิภาพในการประเมินผลงานของครูและโรงเรียนโดยวัดจากผลการเรียนของนักเรียน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาความสามารถของนักเรียนในที่สุด

จากข้อมูลข้างต้น ปัจจัยประการหนึ่งที่จะทำให้เกิดคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็กได้คือ ใช่วิธีการของการฝึกอบรมให้สำหรับครูประจำการที่จะต้องเข้าไปมีส่วนสำคัญในการพัฒนาคุณภาพของนักเรียนในบริบทที่ยากลำบาก

และขาดแคลนทรัพยากรต่างๆ มากกว่าครูในโรงเรียนใหญ่ๆ อีกทั้ง เนื้อหาสาระของการจัดทำหลักสูตรฝึกอบรมในปัจจุบันที่เหมาะสมสำหรับโรงเรียนขนาดเล็กคือ การนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาบูรณาการเข้าไว้ในหลักสูตรหรือกิจกรรมด้านการศึกษา ดังที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ได้กำหนด 1 ใน 5 เป้าหมายของหลักสูตร คือ การพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ มีวินัย และปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ (Character) หรือจุดเน้นคุณภาพผู้เรียน 8 ประการ ได้แก่ รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย มีจิตสาธารณะ ซึ่งการกำหนดมาตรฐานตัวชี้วัดในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 จึงเป็นไปในทิศทางปลูกฝังและบ่มเพาะผู้เรียนให้ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการคิด การวางแผน และการปฏิบัติตน พร้อมกับคุณลักษณะอื่นๆ ที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ 21 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553)

การจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยในปัจจุบันมีหลากหลายวิธี แต่วิธีการที่มีความเหมาะสมสำหรับการเปลี่ยนแปลงในยุคศตวรรษที่ 21 ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการปฏิบัติ และเกิดแรงจูงใจในการเรียนไปพร้อมกัน ไม่ใช่เป็นเพียงผู้รับ (Passive Learning) อย่างเดียว แต่ต้องฝึกการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติและแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง (Active Learning) โดยมีครูเป็นโค้ชที่คอยออกแบบการเรียนรู้ให้ผู้เรียนบรรลุผลได้ และตัวครูผู้สอนเอง จะต้องไม่ทำตัวเป็นผู้รู้ แต่จะต้องแสวงหาความรู้ไปพร้อมๆ กัน ดังนั้น การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ต้องก้าวข้ามสาระวิชาไปสู่การสร้างทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ให้ได้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) ซึ่งการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem – Based Learning) ถือได้ว่า เป็นการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัย เนื่องจากเป็นรูปแบบการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยใช้ปัญหาเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดสภาวะของการสงสัยใคร่อยากจะเรียนรู้ ดังที่ ทิศนา ขัมมณี (2553) ได้กล่าวว่า การให้ผู้เรียนได้เผชิญปัญหาจริง หรือสถานการณ์ปัญหาต่างๆ และร่วมกันคิดแก้ปัญหาต่างๆ จะช่วยให้การเรียนรู้ที่มีความหมายและสามารถพัฒนาทักษะกระบวนการต่างๆ อันเป็นทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการเรียนรู้ตลอดชีวิต

คณะผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาครูประจำการในโรงเรียนขนาดเล็ก จึงได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพครูประจำการในการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชา สำหรับโรงเรียนขนาดเล็กในเขตจังหวัดสกลนครขึ้นเพื่อการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษาในระดับฐานรากให้มั่นคง เพื่อส่งต่อผู้เรียนที่มีคุณภาพไปยังการเรียนรู้ที่สูงขึ้นในระดับต่อไปได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ

1. พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพครูประจำการในการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชา สำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก ในเขตจังหวัดสกลนคร

2. ศึกษาผลของหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพครูประจำการในการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชา สำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก ในเขตจังหวัดสกลนคร 2 ประเด็น ดังนี้

2.1 ความรู้ ความเข้าใจของครูในการออกแบบการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชาในการจัดการเรียนรู้

2.2 คุณภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชาที่ครูพัฒนาขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

1. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย คือ ครูประจำการในโรงเรียนขนาดเล็ก (นักเรียนไม่เกิน 120 คน) ในเขตจังหวัดสกลนคร ที่ได้มาจากการตอบรับเข้าร่วมการอบรมด้วยความสมัครใจ จำนวน 15 คน

2. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R & D) ซึ่งมีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้

2.1 การสร้างบรรยากาศการยอมรับของกลุ่มเป้าหมายและร่วมกันระบุปัญหาและการแก้ไขปัญหาที่มีประสิทธิภาพ หลังจากที่ได้อ่านหนังสือราชการผ่านทางหน่วยงานต้นสังกัดเพื่อทำการขออนุญาตให้โรงเรียนขนาดเล็ก เข้าร่วมการอบรมเชิงปฏิบัติการแล้ว ผู้วิจัยได้ติดต่อประสานงานกับโรงเรียนที่มีความสนใจเข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการตามรายชื่อด้วยตนเองอีกครั้งและเป็นโรงเรียนที่มีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่ผู้วิจัยกำหนด ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1) คณะผู้วิจัยจะทำหนังสือเชิญเข้าร่วมการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก โดยระบุเงื่อนไขของการเข้าร่วมด้วยความสมัครใจและเต็มใจ

2) ชี้แจงและทำความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ทราบทิศทางของการพัฒนาร่วมกัน

3) ศึกษาสภาพทั่วไปและตรวจสอบยืนยันความต้องการและความจำเป็นร่วมกันระหว่างผู้บริหารโรงเรียนและครูที่ยินดีเข้าร่วมการอบรมกับคณะผู้วิจัย

2.2 ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม

มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

2.2.1 ขั้นที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน (R1)

1) คณะผู้วิจัยรวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัย ศาสตร์พระราชากับการพัฒนาการศึกษา การยกระดับคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็ก การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมและการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ

2) จากนั้นคณะผู้วิจัยทำหนังสือเชิญเข้าร่วมการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก โดยระบุเงื่อนไขของการเข้าร่วมด้วยความสมัครใจและเต็มใจ และทำการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย รวมถึงการติดต่อประสานงานทางโทรศัพท์

3) คณะผู้วิจัยศึกษาความคิดเห็น/ ความคาดหวังของครูที่เข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการ เกี่ยวกับการบูรณาการศาสตร์พระราชา ร่วมกับการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัย

4) สร้างข้อสรุปจากการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากข้อมูลที่รวบรวมได้ เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม

2.2.2 ขั้นที่ 2 การสร้างหลักสูตร (D1)

เป็นการสร้างหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อให้สอดคล้องกับการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน โดยมีองค์ประกอบของหลักสูตร ได้แก่ สภาพปัญหาและความจำเป็น หลักการ จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาสาระของหลักสูตร วิธีการฝึกอบรม สื่อประกอบการฝึกอบรม และการประเมินผลหลักสูตร โดยให้อยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่ได้ในการวิจัยขั้นที่ 1 (R1)

2.2.3 ขั้นที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร (R2)

เป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการระหว่างคณะครูที่เข้าร่วมโครงการและคณะผู้วิจัยเพื่อสร้างหลักสูตรระดับรายวิชาที่บูรณาการศาสตร์พระราชาร่วมกับการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา และทำการประเมินผลหลักสูตรที่สร้างขึ้นร่วมกัน

2.2.4 ขั้นที่ 4 การประเมินผลการปรับปรุงหลักสูตร (D2)

เป็นการประเมินผลที่ได้จากการใช้หลักสูตรฝึกอบรม โดยศึกษาผลของหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพครูประจำการในการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้ ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชาสําหรับโรงเรียนขนาดเล็ก ในเขตจังหวัดสกลนคร 2 ประเด็นคือ ความรู้ ความเข้าใจของครูในการออกแบบการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชากับการจัดการเรียนรู้ และคุณภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้อตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชาศึกษาที่ครูพัฒนาขึ้น

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง โดยผู้วิจัยดำเนินการปฏิบัติในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

1. สร้างหลักสูตรฝึกอบรม ซึ่งเป็นหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพครูประจำการในการจัดการเรียนรู้อตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชาสําหรับโรงเรียนขนาดเล็กในเขตจังหวัดสกลนคร

2. นำหลักสูตรฝึกอบรมไปทดลองใช้

3. นำหลักสูตรฝึกอบรมไปใช้จริง

4. ทดสอบความรู้ของกลุ่มเป้าหมายหลังใช้หลักสูตรฝึกอบรม รวมถึงประเมินผลงาน

5. สรุปและเขียนรายงานผล

4. เครื่องมือในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วยเครื่องมือ ดังนี้

4.1 หลักสูตรฝึกอบรม

4.1.1 การสร้างหลักสูตรฝึกอบรม

คณะผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งจากการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ความต้องการจำเป็น การวิเคราะห์ผลการเรียนรู้ศาสตร์พระราชากับการศึกษา การจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยรวมถึงการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม คณะผู้วิจัยได้ออกแบบหลักสูตรฝึกอบรมเป็น 6 องค์กรประกอบ ดังนี้

1) หลักการของหลักสูตร โดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์พระราชากับการศึกษา การจัดการเรียนรู้ร่วมสมัย รวมถึงการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ความต้องการจำเป็นมาเขียนเป็นหลักการในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพครูประจำการในการจัดการเรียนรู้อตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้อร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชาศึกษา

2) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร โดยกำหนดคุณลักษณะพฤติกรรมต่างๆ ที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับครูกลุ่มเป้าหมายที่สมัครเข้าร่วมการฝึกอบรม เมื่อผ่านกระบวนการต่างๆ ตามที่กำหนดในหลักสูตรฝึกอบรม ซึ่งคณะผู้วิจัยคาดหวังว่า เมื่อผ่านการฝึกอบรมนี้แล้ว ครูที่เข้าร่วมจะมีความรู้ ความเข้าใจของครูในการออกแบบการจัดการเรียนรู้อร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชากับการจัดการเรียนรู้อ และมีผลงานที่ได้จากการฝึกอบรมในครั้งนี้เป็นคุณภาพของแผนการจัดการเรียนรู้อที่ครูพัฒนาขึ้นตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้อร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชากับการจัดการเรียนรู้อที่สามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติการสอนได้จริงในสถานศึกษา

3) เนื้อหาสาระของหลักสูตร คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของเนื้อหาในหลักสูตรฝึกอบรมครั้งนี้ ตามขอบข่ายหัวข้อต่อไปนี้

- 3.1) ศาสตร์พระราชากับการศึกษาในปัจจุบัน
  - 3.2) แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามศาสตร์พระราช
  - 3.3) หลักการทรงงานสู่การประยุกต์ใช้ในชั้นเรียน
  - 3.4) การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน
  - 3.5) การพัฒนาคุณลักษณะเด็กในด้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
  - 3.6) การจัดทำหน่วยการเรียนรู้บูรณาการศาสตร์พระราช
  - 3.7) การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้
- 4) วิธีการฝึกอบรม โดยจัดทำแผนการจัดกิจกรรมที่แสดงถึงรายละเอียดของ การจัดการ ประสบการณ์เรียนรู้ และระยะเวลาที่ใช้ ประกอบด้วย ขอบข่ายเนื้อหา สื่อการเรียนรู้ ขั้นตอนการจัดกิจกรรม โดยการใช้วิธีการดำเนินการฝึกอบรมที่หลากหลาย เช่น การบรรยาย การฝึกปฏิบัติ การชมวิดีโอ เป็นต้น
- 5) สื่อประกอบการฝึกอบรม โดยกำหนดสื่อการเรียนรู้ทั้งวิดีโอทัศน์และวัสดุ อุปกรณ์ ในการฝึกปฏิบัติในแต่ละกิจกรรม
- 6) การประเมินผลหลักสูตร ใช้หลักการประเมินผลตามสภาพจริง ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ตามความเหมาะสมของจุดประสงค์ที่ต้องการให้สอดคล้องกับการศึกษาผลหลักสูตร

4.1.2 การหาคุณภาพของหลักสูตรฝึกอบรม

- 1) หลังจากการสร้างหลักสูตรฝึกอบรมเสร็จเรียบร้อยแล้ว คณะผู้วิจัยได้นำหลักสูตร เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพครูประจำการในการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราช สำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก ในเขตจังหวัดสกลนครที่สร้างขึ้น ไปให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินความเหมาะสมของหลักสูตร จำนวน 3 คน ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาและภาษาที่ใช้
- แบบประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพครูประจำการในการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราช จัดทำเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) การวิเคราะห์ข้อมูลจากเกณฑ์ที่ใช้ในการแปลความหมาย แบ่งเป็นช่วงได้ 5 ระดับ ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2545: 84)

คะแนนเฉลี่ย 4.21 - 5.00 หมายถึง เหมาะสมมากที่สุด

คะแนนเฉลี่ย 3.41 - 4.20 หมายถึง เหมาะสมมาก

คะแนนเฉลี่ย 2.61 - 3.40 หมายถึง เหมาะสมปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย 1.81 - 2.60 หมายถึง เหมาะสมน้อย

คะแนนเฉลี่ย 1.00 - 1.80 หมายถึง เหมาะสมน้อยที่สุด

ในการกำหนดค่าเฉลี่ยของความเหมาะสม คือ ถ้าค่าเฉลี่ยความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญมีค่าตั้งแต่ 3.41 ขึ้นไป ถือว่าผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่าหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสม สามารถนำไปใช้ได้ แต่ถ้ามีค่าเฉลี่ยน้อยกว่า 3.41 ผู้วิจัยต้องปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย

4.2 แบบบันทึกการเรียนรู้

เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินความรู้ ความเข้าใจคือ แบบบันทึกการเรียนรู้ จากผลที่เกิดขึ้นตามกระบวนการของหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพครูประจำการในการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราช สำหรับโรงเรียนขนาดเล็กในเขตจังหวัดสกลนคร ในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดกรอบของแบบบันทึกการเรียนรู้ ออกเป็น 3 ประเด็นคือ

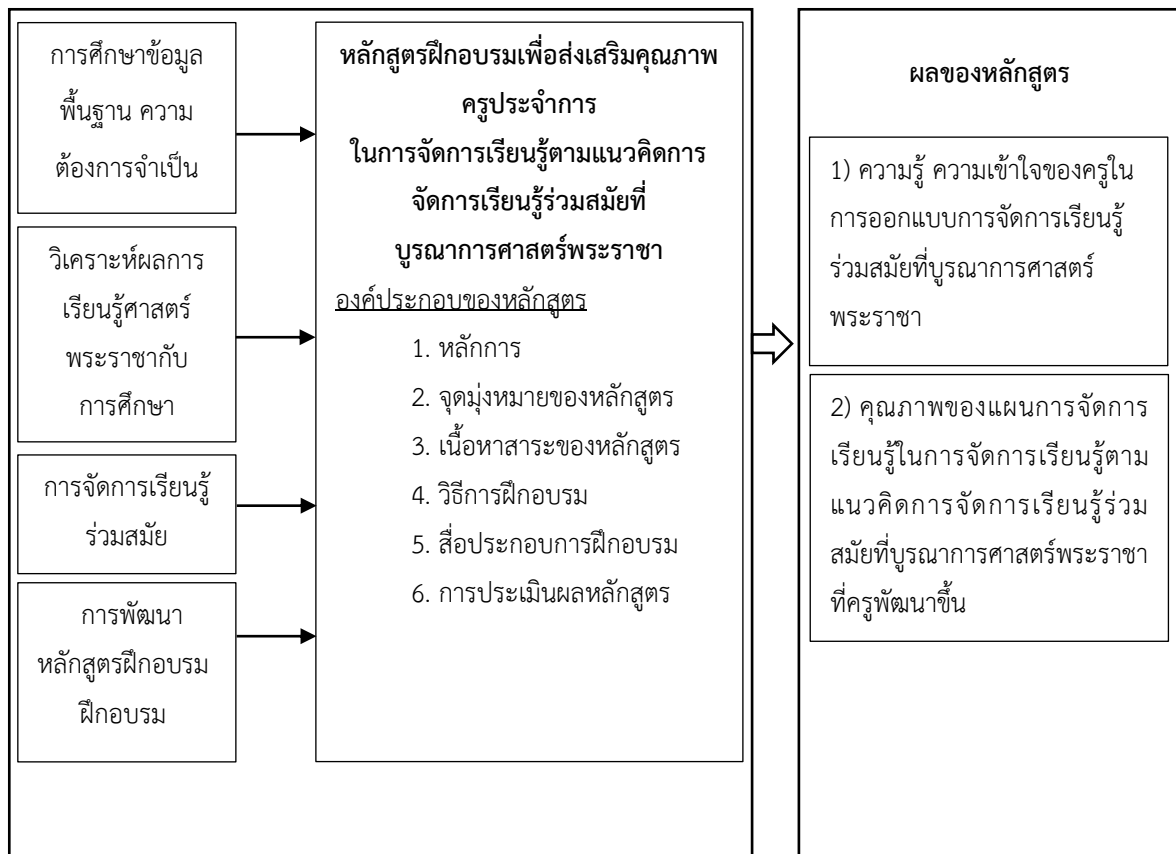

- 1) สิ่งที่อยู่แล้วเกี่ยวกับเรื่องที่อบรม เป็นการเขียนบรรยายเกี่ยวกับความรู้ที่มีมาก่อน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมอบรมได้ทบทวนความรู้เดิมของตนเองเกี่ยวกับเรื่องที่กำลังจะอบรม ซึ่งได้กำหนดให้เขียนในช่วงก่อนเริ่มอบรม
  - 2) สิ่งที่อยู่เกี่ยวกับเรื่องนี้ เป็นข้อกำหนดให้ผู้เข้าอบรมได้เขียนสิ่งที่ต้องการจะรู้จากหัวข้อของการอบรมเพิ่มเติม ซึ่งจะได้เขียนก่อนที่จะเริ่มอบรมเช่นเดียวกับข้อแรก
  - 3) สิ่งที่ได้เรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้ เป็นการเขียนบรรยายสรุปองค์ความรู้ หลังจากที่ผ่านมาการอบรมตามกำหนดเวลาแล้ว ซึ่งผู้เข้าอบรมจะได้เขียนหลังจากที่ผ่านมาการอบรมแล้ว
- ทั้งนี้ การหาคุณภาพของแบบบันทึกการเรียนรู้ คณะผู้วิจัยใช้การประเมินโดยรูปแบบการประเมินและการตัดสินโดยผู้เชี่ยวชาญ (Expert Judgement Evaluation Approaches) การวิเคราะห์ข้อมูลจะนำเสนอเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ สรุปเป็นความเรียงในแต่ละประเด็น

4.3 แบบประเมินคุณภาพแผนการจัดการเรียนรู้

เป็นแบบประเมินที่ผู้วิจัยปรับจาก เพ็ญผกา หนองนา (2559) ที่ใช้เกณฑ์การประเมินคุณภาพแผนการจัดการเรียนรู้ที่ประยุกต์ใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย 10 องค์ประกอบ คือ 1) ความครบถ้วนขององค์ประกอบของแผนการจัดการเรียนรู้ 2) ความสัมพันธ์สอดคล้องของแผนการจัดการเรียนรู้ 3) เขียนสาระสำคัญได้ครอบคลุมเนื้อหาที่จะสอน กระชับ ได้ใจความ 4) เขียนจุดประสงค์การเรียนรู้ได้ครบตามองค์ประกอบด้านความรู้ ทักษะกระบวนการ และคุณลักษณะ 5) สาระการเรียนรู้ครอบคลุมขอบเขตตามจุดประสงค์การเรียนรู้ ทันสมัย เชื่อถือได้ 6) ใช้นวัตกรรมทางการศึกษาในการออกแบบการจัดการเรียนรู้ 7) สื่อการเรียนรู้มีความเหมาะสม 8) การวัดและประเมินผลการเรียนรู้มีความสอดคล้องตามจุดประสงค์การเรียนรู้และครบถ้วนตามองค์ประกอบ 9) การบันทึกผลหลังสอน แสดงผลการสอน ปัญหา และแนวทางแก้ไข 10) ภาคผนวกแผน มีครบถ้วนตามที่ระไว้ในแผนการจัดการเรียนรู้

5. กรอบแนวคิดการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ผลการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพครูประจำการในการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชา สำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก ในเขตจังหวัดสกลนคร

ในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดให้มีการสร้างบรรยากาศการยอมรับของกลุ่มเป้าหมายและร่วมกันเพื่อระบุปัญหาและการแก้ไขปัญหาที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งได้มีการติดต่อกับผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อคัดเลือกโรงเรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ ได้มา 2 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านสามแยกพิทักษ์ และโรงเรียนบ้านห้วยแสง จากนั้นได้ทำหนังสือเชิญเข้าร่วมการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก โดยระบุเงื่อนไขของการเข้าร่วมด้วยความสมัครใจและเต็มใจ ซึ่งพบว่า ทั้ง 2 โรงเรียนยินดีเข้าร่วมการอบรมในครั้งนี้ จากนั้นได้กำหนดวันอบรมร่วมกันทั้ง 2 โรงเรียนได้วันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2562 ซึ่งในระหว่างการติดต่อประสานงาน ทางคณะผู้วิจัยได้ชี้แจงและทำความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ทราบทิศทางของการพัฒนาร่วมกัน รวมถึงการศึกษาสภาพทั่วไปของโรงเรียนและตรวจสอบยืนยันความต้องการและความจำเป็นร่วมกันระหว่างผู้บริหารโรงเรียนและครูที่ยินดีเข้าร่วมการอบรมกับคณะผู้วิจัย

การสร้างหลักสูตรฝึกอบรม คณะผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งจากการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ความต้องการจำเป็น การวิเคราะห์ผลการเรียนรู้ศาสตร์พระราชากับการศึกษา การจัดการเรียนรู้ร่วมสมัย รวมถึง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม คณะผู้วิจัยได้ออกแบบหลักสูตรฝึกอบรมเป็น 6 องค์กรประกอบ ได้แก่ หลักการของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาสาระของหลักสูตร วิธีการฝึกอบรม สื่อประกอบการฝึกอบรม การประเมินผลหลักสูตร จากนั้นนำหลักสูตรฝึกอบรมที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินความเหมาะสมของแต่ละองค์ประกอบ มีความเหมาะสมในระดับมากถึงมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.00 - 5.00) ถือว่าหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพครูประจำการในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชาที่พัฒนาขึ้นผ่านเกณฑ์และสามารถนำไปใช้ได้

2. ผลของหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพครูประจำการในการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดการจัดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชา สำหรับโรงเรียนขนาดเล็กในเขตจังหวัดสกลนคร 2 ประเด็นคือ

2.1) ความรู้ ความเข้าใจของครูในการออกแบบการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชาในการจัดการเรียนรู้ คณะผู้วิจัยได้จากการวิเคราะห์เนื้อหาจากแบบบันทึกการเรียนรู้ เปรียบเทียบจากสิ่งที่รู้แล้วเกี่ยวกับเรื่องฝึกอบรม สิ่งที่ยากรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้ และสิ่งที่ได้เรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้หลังจากที่ผ่านการอบรมแล้ว ผลการวิเคราะห์สรุปได้ว่า สิ่งที่ผู้เข้าอบรมรู้แล้วเป็นเพียงประเด็นหัวข้อของศาสตร์พระราชา เศรษฐกิจพอเพียง การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และความเข้าใจเกี่ยวกับการดำรงชีวิตในชีวิตประจำวัน เช่น พื้นฐานเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การทำงาน ความรับผิดชอบตนเองและสังคมที่มีผลมาจากความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ สิ่งที่ผู้เข้าอบรมคาดหวังว่า อยากได้ความรู้อย่างลึกซึ้งในเรื่องศาสตร์พระราชา และสามารถนำไปบูรณาการใช้กับบริบทของชุมชน แนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยบูรณาการศาสตร์พระราชาในการจัดการเรียนการสอนลงสู่ผู้เรียน แนวทางในการจัดการเรียนรู้และทักษะการสอนในแบบของศาสตร์พระราชา การนำหลักที่ถูกต้องมาบูรณาการให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นต้น ซึ่งหลังจากที่ผ่านการอบรมในครั้งนี้แล้ว ความรู้ความเข้าใจของผู้เข้าอบรมมีมากขึ้นคือ ด้านความรู้เกี่ยวกับศาสตร์พระราชา ด้านการจัดทำหน่วยการเรียนรู้บูรณาการ ด้านการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้

2.2) คุณภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชาที่ครูพัฒนาขึ้น จากการจัดอบรมตามหลักสูตรฝึกอบรมที่คณะผู้วิจัยพัฒนาขึ้นนี้ พบว่า ผลการประเมินคุณภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชาในการจัดการเรียนรู้ทั้งหมด 15 แผนการจัดการเรียนรู้ ไม่ผ่านตามเกณฑ์การประเมิน

อภิปรายผลการวิจัย

จากสรุปผลการวิจัยข้างต้น คณะผู้วิจัยขออภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. ผลการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพครูประจำการในการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชา สำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก ในเขตจังหวัดสกลนคร คณะผู้วิจัยได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตามกระบวนการการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อให้ได้หลักสูตรที่ตรงตามความต้องการที่สามารถนำไปใช้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามแนวคิดของศาสตร์พระราชาบูรณาการ โดยการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมมีขั้นตอน 4 ขั้นตอนคือ ขั้นที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน (R1) เป็นการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากข้อมูลที่รวบรวมได้ เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม ขั้นที่ 2 การสร้างหลักสูตร (D1) โดยได้ออกแบบหลักสูตรฝึกอบรมเป็น 6 องค์ประกอบ คือ หลักการของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาสาระของหลักสูตร วิธีการฝึกอบรม สื่อประกอบการฝึกอบรม และการประเมินผลหลักสูตร ขั้นที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร (R2) โดยนำหลักสูตรที่สร้างขึ้นที่ผ่านการหาคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญแล้ว ไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมายที่คัดเลือกจากโรงเรียนที่ผ่านเกณฑ์คุณสมบัติตามที่กำหนด และขั้นที่ 4 การประเมินผลการปรับปรุงหลักสูตร (D2) เป็นกระบวนการของการศึกษาผลของหลักสูตรฝึกอบรมจำนวน 2 ประเด็นคือ ความรู้ ความเข้าใจของครูในการออกแบบการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชาในการจัดการเรียนรู้ ที่พบว่า ส่วนมากเป็นความรู้เกี่ยวกับศาสตร์พระราชา เศรษฐกิจพอเพียง แต่ในส่วนของจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ยังไม่มีกล่าวถึง สิ่งที่มีข้อบกพร่องคาดหวังว่า อยากรู้ความรู้อย่างลึกซึ้งในเรื่องศาสตร์พระราชาและสามารถนำไปบูรณาการใช้กับบริบทของชุมชน แนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยบูรณาการศาสตร์พระราชาในการจัดการเรียนการสอนลงสู่ผู้เรียน แนวทางในการจัดการเรียนรู้และทักษะการสอนในแบบของศาสตร์พระราชา การนำหลักที่ถูกต้องมาบูรณาการให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งหลังจากที่ผ่านการอบรมในครั้งนี้แล้ว ความรู้ ความเข้าใจของผู้เข้าอบรมมีมากขึ้นคือ ด้านความรู้เกี่ยวกับศาสตร์พระราชาที่เข้าใจมากขึ้นและเห็นแนวทางของการนำไปใช้ได้อย่างหลากหลายในโรงเรียน ด้านการจัดทำหน่วยการเรียนรู้บูรณาการที่สามารถเขียนเป็นขั้นตอนของการจัดทำหน่วยการเรียนรู้ได้ชัดเจน ครบถ้วน และด้านการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ สะท้อนเกี่ยวกับการทราบข้อมูลที่ต้องวางแผนที่ดีควรทำอย่างไร และผลการประเมินคุณภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชาในการจัดการเรียนรู้ทั้งหมด 15 แผนการจัดการเรียนรู้ ไม่ผ่านตามเกณฑ์การประเมินซึ่งภาพรวมนั้น ผู้เข้าอบรมไม่สามารถเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการอบรมให้เสร็จได้ภายในเวลาที่จำกัด ซึ่งจากผลการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพครูประจำการในการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชา สำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก ในเขตจังหวัดสกลนคร คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์พระราชา การจัดการเรียนรู้ร่วมสมัย ซึ่งในที่นี้เลือกใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานที่เหมาะสมสำหรับนำไปปรับใช้ได้ง่ายกับบริบทต่างๆ รวมถึงการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม แล้วนำหลักสูตรฝึกอบรมที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินความเหมาะสมของแต่ละองค์ประกอบ มีความเหมาะสมในระดับมากถึงมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.00 - 5.00) ถือว่าหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพครูประจำการในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชาที่พัฒนาขึ้นผ่านเกณฑ์และสามารถนำไปใช้ได้ ทั้งนี้เนื่องจากคณะผู้วิจัยได้มีการสังเคราะห์ขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมของ James &, Beck. (2004); Leonard and Zeace (1980) และวิภาวรรณ กลิ่นหอม (2552) พบว่า แนวคิดและขั้นตอนที่สำคัญของการหลักสูตรฝึกอบรมจะต้องมีคือ วิเคราะห์หาความจำเป็นของการฝึกอบรม กำหนดวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม กำหนดคุณสมบัติของผู้รับการฝึกอบรม สร้างหลักสูตรการฝึกอบรม ดำเนินการฝึกอบรม ประเมินและติดตามผล จึงทำให้ขั้นตอนต่างๆ ที่เกิดขึ้นในหลักสูตรฝึกอบรมมีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ และนอกจากนี้ ยังพบว่า ในส่วนของวิเคราะห์หาความจำเป็นของการฝึกอบรมนั้น

คณะผู้วิจัยได้มีการศึกษาข้อมูลพื้นฐานและการสร้างข้อตกลงร่วมกันก่อนที่จะมีการอบรมนี้เกิดขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับเทคนิคการจัดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรอย่างมีประสิทธิภาพและลักษณะของโครงการที่ดี ดังที่ สมชาติ กิจจรยง (2551) ได้กล่าวถึงคือ 1) การรู้จักกลุ่มผู้ฟัง ผู้ที่จะเข้ารับการฝึกอบรมจะมีความแตกต่างกันในด้านต่างๆ เช่น อายุ เพศ ระดับการศึกษา ทักษะ ค่านิยม ขนาดของกลุ่ม ตลอดจนความคาดหวังที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรม สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งซึ่งผู้จัดทำโครงการฝึกอบรมจะต้องนำไปวิเคราะห์ เป็นข้อมูลในการกำหนดสิ่งต่างๆ ในหลักสูตรฝึกอบรม 2) สถานที่ สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการจัดฝึกอบรม จะมีอิทธิพลต่อผลของการฝึกอบรมมาก 3) บรรยากาศและแรงจูงใจ การฝึกอบรมที่ดีจะต้องมีบรรยากาศที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ การร่วมมือในกิจกรรมการอบรม การจูงใจให้ผู้เข้ารับการอบรมมีส่วนร่วม มีความตื่นตัวให้ผู้เข้ารับการอบรมอยากที่จะเรียนรู้ 4) การฝึกอบรมจะต้องคำนึงถึงจิตวิทยาการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ซึ่งแตกต่างจากการเรียนรู้ของเด็ก ซึ่งต้องคำนึงถึงการรับรู้ ความจำ ตลอดจนเรื่องที่ฝึกอบรมจะต้องสอดคล้องกับประสบการณ์เดิม มีประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานโดยตรง และ 5) ปัจจัยอื่นๆ เช่น เวลา ทรัพยากร และงบประมาณ ก็เป็นสิ่งที่ผู้จัดทำโครงการต้องพิจารณาเพื่อให้จัดทำโครงการได้เหมาะสม นอกจากนี้ ขั้นตอนการดำเนินการของหลักสูตรฝึกอบรมทั้ง 4 ขั้นตอน มีความสอดคล้องกับงานวิจัยในลักษณะเดียวกัน ทั้ง ธนียา เทียนคำศร, วิชัย วงษ์ใหญ่, จำเริญรัตน์ จิตต์จิรจรรย์ และสงวนพงษ์ ขวนชม (2557) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมครูเพื่อการออกแบบกิจกรรม พัฒนาทักษะชีวิตในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ของนักเรียนระดับประถมศึกษา พบว่า หลักสูตรฝึกอบรมครูเพื่อการออกแบบการจัดกิจกรรมพัฒนาทักษะชีวิต ในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ของนักเรียนระดับประถมศึกษา ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการของหลักสูตรฝึกอบรม วัตถุประสงค์ของหลักสูตรฝึกอบรม เนื้อหาและระยะเวลาของการฝึกอบรม กิจกรรมการฝึกอบรม สื่อที่ใช้ในการฝึกอบรม และการวัดและประเมินผลการฝึกอบรม และอรุณรุ่ง โยธสิงห์ และสำราญ กำจัดภัย (2559) ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตามแนวคิดการเรียนรู้แบบผสมผสานเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะด้านการประเมินที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของครูผู้สอนระดับประถมศึกษา ดำเนินการวิจัย 4 ขั้นตอน คือ 1) วิเคราะห์องค์ประกอบเกี่ยวกับสมรรถนะด้านการประเมินที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 2) ศึกษาความต้องการจำเป็น 3) สร้างหลักสูตรฝึกอบรม และ 4) ทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม กลุ่มตัวอย่างที่ทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม จึงยืนยันได้ว่า กระบวนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมที่ดำเนินการนี้เชื่อถือได้และสามารถนำไปใช้ได้จริง

2. การศึกษาผลของหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพครูประจำการในการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการศาสตร์พระราชา สำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก ในเขตจังหวัดสกลนคร ในประเด็นด้านความรู้ ความเข้าใจของผู้เข้าอบรมในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยใช้หลักการของการสะท้อนคิดจากแบบบันทึกการเรียนรู้ เพื่อให้ทราบถึงสิ่งที่รู้มาก่อนเกี่ยวกับเรื่องที่จะอบรม สิ่งที่ยากรู้เพิ่มเติม และหลังการอบรมจะต้องสะท้อนสิ่งที่ได้เรียนรู้ ทั้งนี้ ในการเขียนสะท้อนจากแบบบันทึกการเรียนรู้เพื่อแสดงความรู้ ความเข้าใจของครูพบว่า ความรู้ที่มีมาก่อนจากการเขียนสะท้อนสิ่งที่รู้แล้วกับเรื่องนี้ และสิ่งที่ยากรู้เพิ่มเติม นั้น เป็นประเด็นที่มีความครอบคลุมกับขอบข่ายเนื้อหาของการอบรม คือ 1) ศาสตร์พระราชากับการศึกษาในปัจจุบัน 2) แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามศาสตร์พระราชา 3) หลักการทรงงานสู่การประยุกต์ใช้ในชั้นเรียน 4) การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 5) การพัฒนาคุณลักษณะเด็กในด้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 6) การจัดทำหน่วยการเรียนรู้บูรณาการศาสตร์พระราชา 7) การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ แสดงให้เห็นว่า การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม เป็นไปในทิศทางความต้องการเดียวกันกับครูผู้สอนที่อยากจะพัฒนาผู้เรียนของตนให้สอดคล้องตามแนวทางของศาสตร์พระราชาอย่างถูกต้อง ดังเช่นข้อมูลที่สะท้อนว่า “อยากรู้เกี่ยวกับการนำความรู้เรื่องศาสตร์พระราชาไปบูรณาการ ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และการกำกับติดตามอย่างยั่งยืน” (ครูคนที่ 1) “แนวทางในการจัดการเรียนรู้ในแบบของศาสตร์พระราชา” “ทักษะในการสอนนักเรียนตามแบบศาสตร์พระราชา” (ครูคนที่ 2 และ 3) “การนำหลักที่ถูกต้องมาบูรณาการให้เกิดประโยชน์สูงสุด” (ครูคนที่ 4) เป็นต้น ในส่วนของการสะท้อนสิ่งที่

ได้เรียนรู้จากการอบรมของผู้เข้าอบรม พบว่า ความรู้ ความเข้าใจของผู้เข้าอบรมมีครบทั้ง 3 ด้านคือ ด้านความรู้เกี่ยวกับศาสตร์พระราชา ด้านการจัดทำหน่วยการเรียนรู้บูรณาการ และด้านการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ ทั้งนี้เป็นเพราะคณะผู้วิจัยได้มีการออกแบบหลักสูตรฝึกอบรมให้มีความเหมาะสมกับระดับผู้เข้ารับการฝึกอบรม โดยพิจารณาคุณวุฒิ ประสบการณ์ ความสนใจ ความรู้เดิมเป็นข้อมูลในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมให้มีความต่อเนื่องนำไปปฏิบัติได้จริง เลือกใช้สื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น Power point หลักสูตรฝึกอบรม เรื่อง ศาสตร์พระราชากับการศึกษา การทำหน่วยการเรียนรู้บูรณาการศาสตร์พระราชา การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้, กิจกรรม “รู้จักฉัน รู้จักเธอ”, สื่อวีดิทัศน์กรณีศึกษาของโรงเรียนบ้านนาคำน้อย, กรณีศึกษา “หน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการ”, กิจกรรม “เรียนรู้หลักการทรงงาน 23 ข้อ”, นิทานเซน, ตัวอย่างแผนการจัดการเรียนรู้, ใบงาน เรื่อง ขั้นตอนการทำหน่วยการเรียนรู้, ใบงาน เรื่อง การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ เป็นต้น เพื่อให้ผู้เข้าอบรมเข้าใจง่าย ปฏิบัติได้จริง อีกทั้งการแนะนำช่องทางความก้าวหน้าทางวิชาชีพให้กับผู้เข้าอบรมเพิ่มเติมอีกด้วย จึงทำให้ผู้เข้าอบรมสามารถสะท้อนความรู้หลังการฝึกอบรมได้เป็นขั้นเป็นตอนที่ชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับสุวัฒน์ วัฒนวงศ์ (2547) ที่ได้กล่าวถึงการฝึกอบรมให้ผู้เข้ารับการอบรมที่เป็นผู้ใหญ่ นั้น จะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบแรงจูงใจในการเรียน (Motivation to Learn) นั่นคือ บุคคลจะเรียนรู้ได้ดี ถ้าหากมีความต้องการในการเรียนสิ่งนั้นๆ สภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ (Learning Environment) ต้องมีความสะดวกสบายเหมาะสม ตลอดจนได้รับความไว้วางใจและการให้เกียรติผู้เรียน ความต้องการเรียนของแต่ละบุคคล และรูปแบบของการเรียนรู้ (Learning Styles) ที่มีความหลากหลาย ใช้ความรู้เดิมและประสบการณ์ (Experience) อันมีคุณค่า เนื้อหาและกิจกรรมในการเรียนรู้ (Learning Content and Activities) เหมาะสม การมีส่วนร่วม (Attention and Participation) หรือแม้แต่การฝึกภาคปฏิบัติ (Opportunities in Practice) จนเกิดผลดี หรือการนำความรู้ไปประยุกต์ได้ เป็นต้น ส่วนประเด็นผลด้านคุณภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ที่ครูพัฒนาขึ้นทั้ง 15 แผนการจัดการเรียนรู้ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินนั้น เนื่องจาก ในการจัดอบรมครั้งนี้ กำหนดระยะเวลาเพียง 1 วัน ทำให้ผู้เข้าอบรมไม่สามารถเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ได้ครบถ้วนตามองค์ประกอบของการประเมินแผนการจัดการเรียนรู้ที่ดีได้ อีกทั้ง การอบรมเพียง 1 วัน อาจจะทำให้เกิดการเรียนรู้แบบมีความหมายได้ยาก ความพยายามในการทำงานให้ประสบความสำเร็จอาจจะมีน้อย เป้าหมายสุดท้ายเมื่อสร้างผลงานในครั้งนี้ได้ ซึ่งก็คือ การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ นั้น ไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง รวมถึง ความคาดหวังที่มีต่อผู้เข้ารับการอบรมนั้นมีมากถึง 2 อย่างคือ ผู้เข้าอบรมต้องได้รับทั้งความรู้ตามเป้าหมายของการฝึกอบรม และได้ทั้งคุณภาพของผลงานที่เกิดขึ้นจากการฝึกอบรม จึงส่งผลให้ไม่สอดคล้องกับระยะเวลาที่มี ผลงานจึงไม่เป็นไปตามที่กำหนด ทั้งนี้ สอดคล้องกับวิโรจน์ ลักษณะอดิสร (2550) ที่กล่าวถึงรูปแบบการฝึกอบรมแบบ Off the Job Training ลักษณะนี้ว่า เป็นการฝึกอบรมที่เน้นความรู้ ความเข้าใจ โดยการจัดฝึกอบรมอย่างเป็นทางการ ไม่ใช่การเรียนรู้อย่างปฏิบัติงานจริง ซึ่งการฝึกอบรมประเภทนี้ จะให้ได้เพียงความรู้แก่ผู้เข้าอบรมเท่านั้น ผู้เข้าอบรมสามารถเรียนรู้ได้อย่างเต็มที่ แต่อาจจะเกิดปัญหาในเรื่องของการประยุกต์ใช้ เพราะความรู้ที่ให้เป็นเชิงทฤษฎี บางครั้งไม่สามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติงานได้ทั้งหมด หากผู้เข้าอบรมไม่มีทักษะในการประยุกต์ความรู้เข้ากับการทำงาน หรือมีทัศนคติต่อการฝึกอบรมว่า เป็นการพักผ่อน ผ่อนคลายก็จะทำให้การฝึกอบรมนั้นไม่มีประสิทธิผลเท่าที่ควร

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 ผู้ที่จะนำหลักสูตรการฝึกอบรมนี้ไปใช้ ควรมีการศึกษารายละเอียดของหลักสูตรฝึกอบรมอย่างเข้าใจ ก่อนที่จะมีการนำไปใช้ อีกทั้งต้องคำนึงถึงระยะเวลาในการฝึกอบรมที่ต้องเหมาะสมกับเนื้อหาของหลักสูตรและความสามารถของผู้เข้าอบรมด้วย

1.2 ในการดำเนินการจัดฝึกอบรม นอกจากจะมีการสร้างความเข้าใจกับหัวหน้าหรือผู้บริหารสถานศึกษาแล้ว การสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นกับผู้เข้าร่วมอบรมทุกคนเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้การอบรมประสบความสำเร็จได้ เช่น การชี้แนะแนวทางหรือช่องทางของความก้าวหน้าทางวิชาชีพ ซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการอบรม

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยติดตามและประเมินผลผู้เข้าอบรมจากการนำแผนการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นไปใช้กับนักเรียน ในความรับผิดชอบว่าเกิดผลอย่างไรบ้าง เพื่อให้เป็นไปตามแนวคิดและความคาดหวังของหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (ฉบับที่ 2) และที่แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2545*. กรุงเทพฯ: สยามสปอร์ต ซินดิเคท.
- _____. (2560). *คู่มือการอบรมเชิงปฏิบัติการขับเคลื่อนกระบวนการ “ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ” สู่สถานศึกษา (Professional Learning Community)*. เข้าถึงจาก <http://www.ben.ac.th/main/content/download/1/PLC.PDF>
- ทิศนา แคมมณี. (2553). *ศาสตร์การสอน*. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทีดีอาร์ไอ. (2558). *แนวทางการแก้ปัญหาโรงเรียนขนาดเล็ก. รายงานทีดีอาร์ไอ, 113*(มีนาคม). หน้า 1 – 16. (ออนไลน์).
- ธनिया เทียนคำศรี, วิชัย วงษ์ใหญ่, จำเริญรัตน์ จิตต์จิรจรรย์ และสงวนพงศ์ ชวนชม. (2557). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมครูเพื่อการออกแบบกิจกรรมพัฒนาทักษะชีวิตในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ของนักเรียนระดับประถมศึกษา. *วารสารรมยสาร, 12*(1). หน้า 103 – 115.
- ธนาคารโลก. (2559). *อินโฟกราฟิกส์: เพิ่มคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็ก*. ค้นเมื่อ 11 กันยายน 2561, จาก <http://www.worldbank.org/th/news/infographic /2016/01/08/infographic-raising-the-quality-of-small-schools>
- บุญชม ศรีสะอาด. (2545). *การพัฒนาและการวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตร*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น
- เพ็ญผกา หนองนา. (2559). *การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของนักศึกษาครูในการจัดการเรียนรู้บูรณาการอาชีวศึกษา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการเรียนการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วิภาวรรณ กลิ่นหอม. (2552). *การฝึกอบรมบุคลากรอย่างมีประสิทธิภาพ*. ค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2562. จาก http://www.ocn.ubu.ac.th/ocn_km/training_file/traininig_effective01.pdf?page=computer_01
- สมชาติ กิจยรรยง และ อรรถจริย์ ณ ตะกั่วทุ่ง. (2551). *เทคนิคการจัดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรอย่างมีประสิทธิภาพ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ส.ส.ท. สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น).
- สุวัฒน์ วัฒนวงศ์. (2547). *จิตวิทยาเพื่อการอบรมผู้ใหญ่*. กรุงเทพฯ: ด้านสุธาการพิมพ์.
- วีโรจน์ ลักขณาอดิศร. (2550). *กลยุทธ์ HR ที่จับต้องได้*. กรุงเทพฯ: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น).
- อรุณรุ่ง โยธสิงห์ และสำราญ กำจัดภัย. (2559). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตามแนวคิดการเรียนรู้แบบผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะด้านการประเมินที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของครูผู้สอนระดับประถมศึกษา. *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย, 8*(2). หน้า 270 – 284.
- Nadler, Leonard and Nadler, Zeace. (1980). *Corporate Human Resource Development*. New York: Van Nostrand Reinhold.